

УДК 37.013

Л.М. НІКОЛЕНКО,
аспірант
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ПОНЯТТЯ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

У статті визначено дефініцію «позааудиторна діяльність» у соціально-педагогічному аспекті, розкрито мету проведення позааудиторної роботи в цьому напрямі.

Ключові слова: позааудиторна робота, соціальне становлення, соціалізація, студентське об'єднання.

Актуальність проблеми. У XXI ст. усе світове співтовариство робить певні кроки для переходу на нову стратегію свого розвитку. Україна у цьому напрямі значно відстає від інших країн, і прискорити цей процес може формування та функціонування нової системи освіти, яка є рушійною силою для реалізації необхідних суспільних змін.

Хоча у вищих закладах освіти певна увага приділяється формуванню у юнацтва гуманістичного світогляду та етичної культури, дбайливого ставлення до навколишнього середовища, реалізація інших напрямів освіти, пов'язаних зокрема з євроінтеграційними потребами країни та соціалізувальними аспектами освіти (справедлива освіта, толерантність, культурний плюралізм, формування нової системи ціннісних орієнтирів та моделей поведінки підростаючого покоління тощо) має епізодичний характер і цілком залежить від творчих можливостей і бажання працювати у цьому напрямі того чи іншого педагогічного колективу. Не лишає сумнівів те, що особлива увага повинна надаватися формуванню відповідних норм поведінки та стилів життя, активної громадської позиції кожної людини.

Однією з основних сфер організації роботи вищих навчальних закладів у напрямі формування загальнолюдських ціннісних орієнтацій виступає позааудиторна діяльність, яка надає студентам великі можливості для самореалізації, формування індивідуального стилю поведінки та практичних дій.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми виховання молоді на загальнолюдських та національних цінностях розглядалися у дослідженнях провідних вчених І. Бега, О. Сухомлинського, М. Стельмаховича, О. Вишневського, П. Ігнатенка. Питання формування особистості студентської молоді й сьогодні цікавить багатьох вчених-педагогів, а для нас найбільший інтерес становлять праці Г. Андрєєвої, О. Винославської, Н. Волкової, Л. Кондрашової, Т. Куриленко, Л. Марисової, О. Олексюк, Н. Опалко, А. Ржевської, які розглядають систему позааудиторної виховної роботи у різних аспектах. Становлення особистості в тісному зв'язку із життям суспільства вивчають психологи О. Бодальов, С. Рубінштейн, А. Петровський та ін. На важливе значення стосунків людини із середовищем у моральному формуванні особистості вказують сучасні психологи і педагоги В. Ананьєв, А. Бойко, О. Старовойтенко.

Незважаючи на достатній науковий інтерес і значну кількість досліджень із питань виховання, проблема впровадження соціального напрямку позааудиторної роботи у вищих навчальних закладах залишається досить актуальною.

Мета статті: здійснити аналіз наукової психолого-педагогічної літератури з питання верифікації поняття «позааудиторна робота» у вищому навчальному закладі, визначити дефініцію «позааудиторна діяльність» у соціально-педагогічному аспекті та мету проведення позааудиторної діяльності у цьому напрямі.

Згідно з поставленою метою нами були сформульовано **завдання:**

- проаналізувати наукову психолого-педагогічну літературу щодо верифікації поняття «позааудиторна робота» у системі діяльності вищого навчального закладу;
- на основі здійсненого аналізу визначити дефініцію «позааудиторна робота» відповідно до напрямку дослідження;
- сформулювати мету позааудиторної діяльності, спрямованої на сприяння соціальному становленню студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Стосовно першого завдання нами було проаналізовано ряд наукових праць, присвячених вивченню позааудиторної виховної роботи у вищих навчальних закладах. Слід зазначити, що серед науковців немає єдиної думки щодо визначення дефініції «позааудиторна робота» («позааудиторна діяльність»). Поширеним є отождошення її з поняттям «позакласна виховна робота» як однієї з форм організації дозвілля учнів, що має широкі можливості для розвитку особистості. Як продовження навчальної аудиторної роботи, пізнавальну діяльність, розвиток інтелекту, процес пізнання у змінюваних умовах позааудиторну діяльність у вищому навчальному закладі розглядають Л. Петриченко, Л. Заремба, В. Кутєв та ін., майже не залишаючи місця для формування особистісних якостей, розвитку творчого, культурно-морального, комунікаційного потенціалу студента. Дослідники Р. Абдулов, Л. Кондрашова, Г. Троцько, О. Медведєва вивчають позааудиторну діяльність у виховному аспекті. Організаційно-педагогічні умови позакласної виховної роботи у навчальних закладах нового типу досліджували В. Алфімова, І. Васильєва, В. Дзюба, Л. Лисенко, С. Мартиненко та ін. Науковці Л. Василенко, В. Герасимчук, А. Джуринський, В. Єлманова, Н. Лавриченко, Г. Софінська узагальнювали зарубіжний досвід виховної роботи у вищій школі. Особливу увагу вивченню позааудиторної виховної роботи приділяють Г. Андрєєва, О. Винославська, Н. Волкова, Л. Кондрашова, В. Базилевич, І. Бех, І. Соколова, Б. Чижевський та ін. і розглядають позааудиторний процес як органічну систему виховання, в якій поєднуються різноманітні види роботи і спілкування, реалізуються як виховні, так і освітні завдання, спрямовані на особистісне й професійне становлення студента.

Ми приєднуємося до цієї групи науковців і разом з ними визначаємо позааудиторну діяльність у вищому навчальному закладі системою навчальних і виховних заходів, що є невід'ємною складовою освітнього процесу і здійснюється з метою створення умов для всебічного розвитку, соціального становлення та самореалізації студентів. Адже, за словами А.С. Макаренка, «Жодного засобу не можна розглядати відокремлено від системи. Жодного засобу взагалі, хоч би який ви взяли, не можна визнати ні добрим, ні поганим, якщо ми розглядатимемо його окремо від інших засобів, від цілої системи, від цілого комплексу впливів» [2].

Позааудиторна робота у вищому навчальному закладі є дуалістичним процесом: з одного боку – соціальним, оскільки допомагає індивіду адаптуватись у суспільстві та взаємодіяти в різних життєвих ситуаціях поза навчанням, з іншого – індивідуальним, тому що спрямовується на формування особистості студента, закріплення в кожного активної громадської та професійної позиції, розвиток і реалізацію комунікаційного потенціалу.

У процесі визначення системи позааудиторної діяльності, спрямованої на допомогу в соціальному становленні студентської молоді, вважаємо за необхідне з'ясувати сутність дефініції «позааудиторна робота» у соціально-педагогічному аспекті.

Як уже зазначалося, серед науковців немає єдиної думки щодо визначення поняття «позааудиторна діяльність», у більшості випадків вони оперують поняттями «позакласна виховна робота» та «позаурочна навчальна робота». Словник педагогічних термінів тлумачить їх так: «Позакласна виховна робота – заходи виховного характеру, які здійснюються в загальноосвітніх навчально-виховних закладах під керівництвом учителів-вихователів. Позаурочна навчальна робота – різні види самостійної навчальної роботи учнів у рамках системи навчання і виховання (домашня навчальна робота, екскурсії, гурткова робота та ін.)» [12, с. 10].

В. Коваль ототожнює навчальну роботу з аудиторною, оскільки саме в аудиторії студент навчається, а частину часу, відведену життєдіяльності поза межами аудиторії, називає позааудиторною діяльністю [7].

Особливу увагу в межах вивчення нашого питання привертають праці І. Бабочкіна, В. Єфимової, Н. Козлової, В. Лисовського, Г. Медяник, Л. Устинової, у яких доведено, що позааудиторна діяльність є сприятливою сферою розвитку особистості, оскільки забезпечує активізацію суб'єктної позиції молодого людини, стимулює взаємодію і спілкування з однолітками і педагогами, дає досвід застосування знань, отриманих у навчальній діяльності, стимулює вироблення і корекцію умінь з організації діяльності.

О. Медведєва у своєму дисертаційному дослідженні наголошує на тому, що позааудиторну роботу у вищому педагогічному закладі слід спрямовувати на формування у студентів досвіду творчої діяльності як пріоритетної і розглядає позааудиторну діяльність як сукупність і взаємодію різноманітних форм, методів і засобів виховного впливу на студентів з метою становлення їхнього світогляду, формування рис характеру, творчих умінь і навичок, активної життєвої позиції [11].

Цікавим є погляд Л. Кондрашової, яка висуває концепцію професіоналізації позааудиторної роботи зі студентами. Вона вважає, що в основі підготовки студентів до педагогічної діяльності має лежати їх морально-психологічне виховання через педагогічні диспути, вечори, прес-конференції з актуальних проблем психології, педагогіки, бесіди за «круглим столом», конкурси «Шукаємо педагогічні таланти», усні журнали, педагогічні тижні та ін. Тобто, на думку дослідниці, позааудиторна робота є одним із засобів професійної підготовки студента, який стимулює формування особистості майбутнього педагога за умов професіоналізації всіх виховних впливів на студентів [10].

Погляди Л. Кондрашової поділяє М. Донченко і розглядає позааудиторну діяльність як складову професійно-педагогічної підготовки, не обмежену часовими межами, чітко не регламентовану формами і методами, що дає можливість створити умови для реалізації студентами своїх здібностей, нахилів, соціально-громадської активності, впроваджувати самоврядування як ефективну форму громадської діяльності, посилити мотивацію до навчання [8].

У протигагу вищерозглянутому, вважаємо за необхідне навести думку А. Кузьмінського про те, що у позааудиторній діяльності вищого навчального закладу важливо створити таку атмосферу в студентському середовищі, щоб у студентів формувалися потрібні в першу чергу їм особистісні якості й властивості: об'єктивна самооцінка, вміння спілкуватися з оточуючими, почуття відповідальності й обов'язку, порядність тощо [2]. Саме у цьому автор вбачає суть позааудиторної роботи.

Аналіз праць І. Безгіна, О. Голубкової, О. Костилюєвої показав, що сутність позааудиторної діяльності може виявлятися і в проектуванні програми дій на різних рівнях самостійності. Як зазначає Т. Сарафанова, позааудиторна діяльність при цьому стає цілісною основою різнобічного розвитку людини, здібностей до творчої діяльності, комунікації, пізнання. Саме в ній відпрацьовуються різноманітні стратегії поведінки як на побутовому так і на професійному рівнях. Специфіка ситуацій позааудиторної діяльності частково повторює ситуації, типові і для майбутньої професійної діяльності, що дає можливість навчитися знаходити правильні рішення у міжособистісному спілкуванні.

Позааудиторну виховну роботу як необхідну складову загального процесу виховання особистості у вищому навчальному закладі розглядає Р. Абдулов і переконує нас у тому, що при узгодженій взаємодії всіх суб'єктів педагогічного процесу позааудиторну діяльність необхідно скеровувати на ефективну організацію самостійної навчальної роботи студентів, цілеспрямовану організацію їх дозвілля, максимальне задоволення пізнавальних і культурних потреб молоді, всебічний розвиток індивідуальних творчих потенцій студентів [1].

Важливою для нас є думка і Т. Гуменнікової про те, що позааудиторна діяльність є додатковим резервом часу студентів, дозволяє цілеспрямовано і результативно вирішувати завдання особистісно орієнтованої підготовки студента до професійної діяльності, вдосконалює пізнавальні інтереси та потреби, формує звичку до систематичної безперервної роботи над собою, формує основи особистісно-професійного самоменеджменту, передбачає розвиток проектувальних особистісних змін, які мають відбутися зі студентами. Автор од-

ночасно наголошує на тому, що важливим показником готовності студентів до особистісно орієнтованого виховання є достатній рівень розвитку таких здібностей: уміння знаходити підхід до іншої особистості, потреба розбиратись в іншій людині, впливати на неї, а також комунікативність, ініціативність, самостійність, мобільність та ін. [5]. Розвиток зазначених здібностей є надзвичайно вагомим і у нашому дослідженні, оскільки вони виступають фундаментальними в соціальному становленні та самоствердженні молоді особистості.

Нам також видаються цікавими погляди А. Утехіна і В. Шишкіна, які зазначають, що позааудиторна робота – це постійно розширюваний життєвий простір, у якому за педагогічної підтримки студент переходить від соціальної ролі учня до ролі фахівця та пізнає обставини і самого себе у порівнянні з іншими, визначає орієнтири власних дій у теперішньому і майбутньому [9].

Таке розуміння позааудиторної роботи дає можливість створювати умови для розвитку ефективних міжособистісних відносин у соціумі, оскільки, як показує практика, процес взаємодії в студентському середовищі відбувається найбільш активно саме за межами навчальної аудиторії: спілкуючись, студенти виявляють низку спільних поглядів, уподобань, творчих нахилів, прагнень, і в результаті організуються у різноманітні за спрямованістю об'єднання, де розвивають та реалізують особистісні здібності й нахили.

Як бачимо із проведеного аналізу науково-педагогічної літератури, позааудиторна діяльність має значні можливості для самореалізації студента. Саме в цій діяльності відбувається найбільш тісне міжособистісне неформальне спілкування студентів, чиниться культурне збагачення і духовне, професійне та соціальне становлення особистості. На наш погляд, позааудиторна діяльність у вищому навчальному закладі як система навчально-виховних впливів синтезує в собі заходи виховного характеру та навчальну роботу із самоосвіти студента і, перш за все, має бути спрямована на розвиток уміння взаємодіяти в соціальному середовищі, що виступає необхідною умовою самореалізації особистості.

Отже, опанувавши різні погляди на визначення позааудиторної роботи у вищих навчальних закладах та зважаючи на обрану нами тему дослідження, припускаємо, що позааудиторна діяльність у соціально-педагогічному аспекті – це система навчально-виховних видів роботи, що є невід'ємною складовою освітнього процесу, здійснюється у вільний від навчання час за участі і підтримки викладачів та спрямована передусім на розвиток особистісних здібностей, сприяння соціальному становленню й самореалізації молоді в межах студентського об'єднання.

Різні науковці відповідно до теми власного дослідження обґрунтовували мету позааудиторної діяльності у конкретному вузькому спрямуванні: розвиток творчої професійної діяльності (Л. Петриченко), формування творчих умінь студентів (О. Медведєва), професійно-педагогічна підготовка (М. Донченко), підготовка до особистісно-орієнтованого виховання (Т. Гуменникова), організація соціальної творчості (Т. Козирєва), формування політичної культури майбутнього вчителя (С. Грицай).

Аналіз зазначених та ряду інших психолого-педагогічних праць дозволив визначити головну мету позааудиторної діяльності в соціально-педагогічному напрямі – створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку студентської молоді у вільний від навчання час; підготовка студентів до життя в умовах переходу до ринкової економіки; впровадження якісно нових форм і методів організації позааудиторної роботи студентів, спрямованих на формування якостей, умінь та навичок, необхідних для ефективної взаємодії у соціальному середовищі тощо.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, відзначаємо, що проблема системної організації позааудиторної роботи в соціальному аспекті залишається актуальною, потребує ґрунтовного вивчення, дослідження та практичного апробування у соціально-педагогічній діяльності системи вищої школи.

Список використаної літератури

1. Абдулов Р.М. Организация внеаудиторной воспитательной работы со студентами (негосударственные высшие учебные заведения): учебно-методическое пособие / Р.М. Абдулов. – Павлоград: ЗПИУ, 2003. – 137 с.

2. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посібник / А.І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
3. Кобрій О.М. Методика позааудиторної діяльності: навчальний посібник для студентів педагогічних закладів / О.М. Кобрій, М.М. Чепіль. – Дрогобич: Відродження, 1999. – 150 с.
4. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання (навч. посібник для студентів пед. навч. закладів) / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Харків, 1997. – 338 с.
5. Гуменникова Т.Р. Потенційні можливості позааудиторної роботи щодо підготовки студентів до особистісно орієнтованого виховання / Т.Р. Гуменникова // Науковий вісник Південноукраїнського держ. пед. ун-ту: зб. наук. праць. – Одеса, 2004. – Вип. 12. – С. 58–61.
6. Петриченко Л. Система позааудиторної роботи, спрямованої на підготовку майбутнього вчителя до творчої професійної діяльності / Л. Петриченко // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць. – Слоб'янськ, 2010. – Вип. 11. – С. 33–40.
7. Коваль В.Ю. Система позааудиторної діяльності студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_pps/2009_6/koval.pdf
8. Донченко М.В. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів у позааудиторній роботі у вищих навчальних педагогічних закладах України (друга половина ХХ століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / М.В. Донченко; Харківський держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2004.
9. Козырева Т.В. Педагогические условия организации социального творчества студентов вуза во внеаудиторной деятельности: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Т.В. Козырева. – Кострома: РГБ, 2006.
10. Кондрашова Л.В. Теоретические основы воспитания нравственно-психологической готовности студентов пединститутів к профессиональной деятельности: дис. ... д-ра пед. наук. – М., 1989. – 363 с.
11. Медведєва О.Р. Формування творчих умінь студентів у позааудиторній виховній роботі: автореф. дис. ... канд. пед. наук / О.Р. Медведєва; Харківський держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди: 13.00.04. – Харків, 2008. – 19 с.
12. Словник педагогічних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com.ua/pedagogika/slovník_pedagogichnih_terminiv

В статье определена дефиниция «внеаудиторная деятельность» в социально-педагогическом аспекте, раскрыта цель внеаудиторной работы в данном направлении.

Ключевые слова: внеаудиторная работа, социальное определение, социализация, студенческое объединение.

The article defines «extracurricular activities» in socio-pedagogical aspect; the purposes of extracurricular work are exposed.

Key words: extracurricular work, social determination, socialization, student association.

Одержано 15.02.2013.